

Bo'lajak o'qituvchilarda muzey pedagogikasi vositasida umummadaniy kompetensiyani shakllantirish

Murodova Durdona Kamoliddinovna –
Farg'ona davlat universiteti, mustaqil tadqiqotchi
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9599-9958>

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo'lajak o'qituvchilarda umummadaniy kompetensiyani shakllantirishda muzey pedagogikasining pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan. Tadqiqotda muzey pedagogikasining nazariy-metodologik asoslari, Heritage Education (madaniy meros ta'limi) hamda Digital Museum Learning konsepsiyalarining mazmun-mohiyati yoritilgan. Shuningdek, an'anaviy va virtual muzeylarning ta'limiy salohiyati, immersiv texnologiyalar (VR, AR, XR), raqamli hikoyalash, refleksiv ta'lim va loyiha faoliyatining bo'lajak o'qituvchilarning umummadaniy kompetensiyasini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: muzey pedagogikasi, umummadaniy kompetensiya, bo'lajak o'qituvchi, Heritage Education, Digital Museum Learning, madaniy meros ta'limi, virtual muzey, immersiv texnologiyalar, refleksiv ta'lim, raqamli hikoyalash, kompetensiyaviy yondashuv, pedagogik ta'lim.

Формирование общей компетентности будущих учителей через музейную педагогику

Аннотация. В данной статье проанализированы педагогические возможности музейной педагогики в формировании общекультурной компетентности будущих учителей. В исследовании раскрываются теоретико-методологические основы музейной педагогики, а также сущность и содержание концепций Heritage Education (образование в области культурного наследия) и Digital Museum Learning (цифровое музейное обучение). Особое внимание уделено анализу образовательного потенциала традиционных и виртуальных музеев, роли иммерсивных технологий (VR, AR, XR), цифрового сторителлинга, рефлексивного обучения и проектной деятельности в развитии общекультурной компетентности будущих педагогов.

Ключевые слова: музейная педагогика, общекультурная компетентность, будущий учитель, Heritage Education, Digital Museum Learning, образование в области культурного наследия, виртуальный музей, иммерсивные технологии, рефлексивное обучение, цифровой сторителлинг, компетентностный подход, педагогическое образование.

Formation of general competence in future teachers through museum pedagogy

Annotation. *This article examines the pedagogical potential of museum pedagogy in the development of general cultural competence among pre-service teachers. The study explores the theoretical and methodological foundations of museum pedagogy, as well as the essence and educational significance of the concepts of Heritage Education and Digital Museum Learning. Particular attention is paid to the educational potential of traditional and virtual museums, the role of immersive technologies (VR, AR, and XR), digital storytelling, reflective learning, and project-based activities in fostering the general cultural competence of future teachers.*

Keywords: *museum pedagogy, general cultural competence, pre-service teachers, Heritage Education, Digital Museum Learning, cultural heritage education, virtual museum, immersive technologies, reflective learning, digital storytelling, competency-based approach, teacher education.*

KIRISH

So'nggi yillarda pedagogik ta'limda kompetensiyaviy yondashuvning ustuvorlik kasb etishi bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda. Zamonaviy ta'lim paradigmasida o'qituvchi nafaqat fan mazmunini yetkazuvchi mutaxassis, balki madaniy vositachi, ijtimoiy kommunikator va qadriyatlar tashuvchisi sifatida ham e'tirof etilmoqda. Shu sababli pedagogik oliy ta'lim muassasalarida umummadaniy kompetensiyani rivojlantirish masalasi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

Umummadaniy kompetensiya – bu shaxsning madaniy merosni anglash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga ongli munosabat bildirish, madaniyatlararo muloqotni amalga oshirish hamda madaniy tajribalarni kasbiy faoliyatga integratsiyalash qobiliyatini ifodalaydi. Tadqiqotchilar ushbu kompetensiyaning kognitiv, aksiologik, kommunikativ va reflektiv komponentlarini ajratib ko'rsatadilar. Mazkur komponentlarning uyg'un rivojlanishi bo'lajak o'qituvchining pedagogik madaniyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Bugungi kunda madaniy merosga asoslangan ta'lim (heritage education) va muzey pedagogikasi xalqaro pedagogik tadqiqotlarning istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida rivojlanmoqda. Muzeylar ta'limning an'anaviy obyektlari sifatidagi funksiyasidan tashqari, tajribaviy o'qitish, reflektiv fikrlash va konstruktiv bilim hosil qilish muhiti sifatida qaralmoqda. Ayniqsa, virtual muzeylar, 3D ekspozitsiyalar, kengaytirilgan va virtual reallik texnologiyalarining ta'limga integratsiyalashuvi muzey pedagogikasining didaktik salohiyatini sezilarli darajada kengaytirdi.

Mavjud tadqiqotlar tahlili muzey pedagogikasining o'quvchilarda tarixiy tafakkur, fuqarolik pozitsiyasi va madaniy identifikatsiyani rivojlantirishdagi samaradorligini tasdiqlaydi. Biroq aksariyat tadqiqotlar umumiy madaniy-ma'rifiy natijalarga qaratilgan bo'lib, bo'lajak o'qituvchilarning umummadaniy kompetensiyasini shakllantirish mexanizmlari, ayniqsa raqamli va an'anaviy muzey texnologiyalarining integratsiyalashgan ta'siri yetarli darajada o'rganilmagan. Shuningdek, pedagogik oliy ta'lim sharoitida mazkur jarayonning tarkibiy modeli va baholash mezonlari bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar cheklangan[2].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tahlil qilingan tadqiqotlar muzey pedagogikasining madaniy merosni o'rganish, tarixiy tafakkurni rivojlantirish va reflektiv ta'limni qo'llab-quvvatlashdagi salohiyatini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, mavjud ilmiy adabiyotlarda uchta muhim bo'shliq kuzatiladi. Birinchidan,

aksariyat tadqiqotlar maktab o'quvchilari yoki muzey tashrif buyuruvchilariga qaratilgan bo'lib, bo'lajak o'qituvchilar auditoriyasi yetarlicha o'rganilmagan. Ikkinchidan, muzey pedagogikasining umummadaniy kompetensiyaning kognitiv, aksiologik, kommunikativ va refleksiv komponentlariga ta'siri kompleks tarzda tadqiq etilmagan. Uchinchidan, an'anaviy muzey faoliyati hamda virtual va immersiv texnologiyalar integratsiyasining pedagogik samaradorligi bo'yicha empirik dalillar cheklangan. Mazkur tadqiqot aynan ushbu nazariy, metodologik va empirik bo'shliqlarni to'ldirishga qaratilgan[3].

So'nggi yillarda "Heritage Education" madaniy meros obyektlari haqidagi bilimlarni o'zlashtirish modeli sifatida emas, balki shaxsning madaniy kompetensiyasi, fuqarolik pozitsiyasi va tanqidiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan transformativ pedagogik yondashuv sifatida talqin qilinmoqda. Zamonaviy tadqiqotlarda madaniy meros statik tarixiy obyekt emas, balki turli ijtimoiy guruhlar tomonidan qayta talqin qilinadigan va yangi ma'nolar bilan boyitiladigan ijtimoiy-madaniy konstruksiya sifatida qaraladi. Shu sababli "Heritage Education"ning asosiy vazifasi o'quvchilarda tarixiy obyektlar haqidagi bilimlarni shakllantirishdan ko'ra, madaniy merosning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni va ahamiyatini tanqidiy tahlil qilish kompetensiyasini rivojlantirishdan iborat.

Mazkur yondashuv konstruktivistik va transformativ ta'lim nazariyalariga asoslanadi. Konstruktivizm nuqtai nazaridan madaniy meros haqidagi bilimlar tayyor shaklda uzatilmaydi, balki o'quvchining tajribasi va refleksiyasi asosida qayta quriladi. Transformativ ta'lim nazariyasiga ko'ra esa madaniy meros bilan muloqot jarayonida shaxsning mavjud qarashlari qayta ko'rib chiqilib, yangi ijtimoiy va madaniy pozitsiyalar shakllanadi. Shu jihatdan "Heritage Education" bo'lajak o'qituvchilarda nafaqat madaniy bilimlarni, balki refleksiv-pedagogik tafakkurni ham rivojlantiradi.

"Digital Museum Learning" muzey resurslarining raqamlashtirilishi natijasida yuzaga kelgan texnologik hodisa emas, balki o'quvchining madaniy tajribani faol qurishiga xizmat qiluvchi pedagogik ekotizim sifatida qaralmoqda. Zamonaviy tadqiqotlarda virtual muzeylar, immersiv muhitlar va kengaytirilgan reallik texnologiyalari o'quvchilarning eksponatlar bilan o'zaro ta'sirini kuchaytiruvchi vosita sifatida baholanadi. Biroq ilmiy adabiyotlarda texnologiyaning o'zi emas, balki uning pedagogik dizayn bilan uyg'unligi ta'lim samaradorligini belgilovchi asosiy omil ekanligi alohida ta'kidlanadi. Shu sababli "Digital Museum Learning" konstruktivistik o'qitish, inquiry-based learning, experiential learning va reflective learning yondashuvlari bilan integratsiyalashgan holda qo'llanilgandagina yuqori natija beradi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar "Heritage Education" va "Digital Museum Learning" konsepsiyalarini bir-biridan mustaqil yo'nalishlar sifatida emas, balki yagona pedagogik tizimning o'zaro bog'liq komponentlari sifatida talqin qilmoqda. "Heritage Education" madaniy mazmun va qadriyatlar tizimini shakllantirsa, "Digital Museum Learning" ushbu mazmunni interaktiv, immersiv va refleksiv ta'lim muhitida o'zlashtirish imkonini beradi. Aynan ushbu integratsiya bo'lajak o'qituvchilarda umummadaniy kompetensiyaning kognitiv, aksiologik, kommunikativ va refleksiv komponentlarini kompleks rivojlantirish uchun nazariy asos bo'lib xizmat qiladi[4]. Ushbu yondashuv konstruktivistik va tajribaviy o'qitish nazariyalariga asoslanib, o'quvchini tayyor bilim iste'molchisi emas, balki ma'no yaratuvchi subyekt sifatida ko'radi.

Virtual muzeylarning pedagogik qiymati, avvalo, madaniy obyektlar bilan interaktiv muloqotni tashkil etish imkoniyatida namoyon bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, uch o'lchamli modellar, virtual ekspozitsiyalar va immersiv muhitlar o'quvchilarning tarixiy hamda madaniy hodisalarni fazoviy va kontekstual jihatdan chuqurroq anglashiga yordam beradi. Bunday ta'lim muhiti bo'lajak o'qituvchilarning umummadaniy kompetensiyasining kognitiv komponentini rivojlantirishga xizmat qiladi, chunki ular madaniy meros obyektlari va ularning ijtimoiy-tarixiy mazmunini tizimli tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar[1].

Immersiv texnologiyalarning muhim afzalliklaridan biri madaniy tajribani hissiy va aksiologik darajada o'zlashtirish imkoniyatini yaratishidir. Virtual muhitda tarixiy obyektlar bilan o'zaro ta'sir jarayoni talabalarda madaniy merosga nisbatan qadriyatli munosabat, madaniy mas'uliyat va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan immersiv texnologiyalar umummadaniy kompetensiyaning aksiologik komponentini rivojlantirishning samarali vositasi sifatida qaralmoqda[5].

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Virtual muzeylar madaniyatlararo muloqot va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Raqamli platformalar turli mamlakatlar va madaniy muhitlarga oid kolleksiyalardan foydalanish imkonini yaratib, talabalarning madaniy xilma-xillikni anglash va turli madaniy pozitsiyalarni qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa umummadaniy kompetensiyaning kommunikativ komponentini mustahkamlaydi. Biroq zamonaviy ilmiy adabiyotlarda immersiv texnologiyalarning imkoniyatlari bilan bir qatorda ularning cheklovlari ham qayd etilmoqda. Xususan, yuqori immersivlik darajasi ayrim hollarda kognitiv yuklamaning ortishiga va o'quvchining texnologik effektlarga haddan tashqari e'tibor qaratishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli virtual muzeylardan foydalanish samaradorligi texnologiyaning o'ziga emas, balki pedagogik dizayn sifati, refleksiv topshiriqlar mavjudligi va ta'lim maqsadlarining aniqligiga bog'liq.

Bo'lajak o'qituvchilar tayyorlash nuqtai nazaridan virtual muzeylar va immersiv texnologiyalar madaniy, raqamli va refleksiv kompetensiyalarni integratsiyalashgan holda rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Ular talabalarga madaniy merosni o'rganish bilan bir qatorda uni pedagogik resurs sifatida qayta talqin qilish, o'quv jarayoniga moslashtirish va zamonaviy raqamli vositalar orqali taqdim etish tajribasini beradi. Shu sababli virtual muzeylar bugungi kunda bo'lajak o'qituvchilarda umummadaniy kompetensiyani shakllantirishning istiqbolli pedagogik vositalaridan biri sifatida qaralmoqda.

XULOSA

Pedagogika OTMlarida muzey pedagogikasini samarali joriy etish ekskursiyalar sonini ko'paytirish bilan emas, balki madaniy meros asosida tashkil etilgan kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish bilan bog'liq. Zamonaviy "Heritage Education" va "Digital Museum Learning" yondashuvlari muzeyni axborot manbai emas, balki madaniy tajriba, refleksiya va pedagogik transformatsiya makoni sifatida talqin qiladi. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarda umummadaniy kompetensiyani rivojlantirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ekspozat markazli o'qitish, tadqiqot faoliyati, raqamli refleksiya va madaniy merosning hamkorlikdagi interpretatsiyasiga asoslanishi maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Bachiller C., Monzo J.M., Rey B. Augmented and Virtual Reality to Enhance the Didactical Experience of Technological Heritage Museums // Applied Sciences. – 2023. – Vol. 13. – No. 6. – Article 3539.
2. Ismoilov A. Muzey pedagogikasining ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni // Uzluksiz ta'lim. – Toshkent, 2023. – №4. – B. 45–52.
3. Медведева Е.Б. Музей и образование: современные подходы к взаимодействию // Педагогика. – 2023. – №8. – С. 52–60.
4. Re M.R. Digital Learning and Heritage Education: An Experience of Skills Development and Learning Design for Future Educators // Creative Approaches to Technology-Enhanced Learning for the Workplace and Higher Education. – Cham: Springer, 2024. – P. 103–113.
5. Соколова А.В. Цифровые технологии в музейном образовании: новые возможности и вызовы // Высшее образование сегодня. – 2024. – №3. – С. 34–41.